

ROZCIĄGNAĆ (112) *vb pf*

rozciągnąć (111), **rozściągnąć** (1) *OrzJan*.

rof- (48), roś- (43), roz- (20).

o jasne.

inf rozciągnąć (22). ◇ *fut* 1 sg rozciągnę (3). ◇ 2 sg rozciągniesz (4). ◇ 3 sg rozciągnie (10). ◇ 2 pl rozciągniecie (1). ◇ 3 pl rozciągną (1). ◇ *praet* 1 sg m rozciągnąłem, -m rozciągnął (3). *f* -m rozciągnęła (1). ◇ 2 sg m rozciągnąłeś, -ś rozciągnął (4). ◇ 3 sg m rozciągnął (23). *f* rozciągnęła (4). *n* rozciągnęło (1). ◇ 3 pl m pers rozciągnęli (6). *subst* rozciągnęły (1). ◇ *imp* 2 sg rozciągni (7), rozciągni (2); rozciągni *BibRadz*; rozciągni : rozciągni *FalZioł* (1:1). ◇ [*con* 3 sg m by rozciągnął.] ◇ *impers praet* rozciągni(o)no (2). ◇ *con* by rozciągni(o)no (1). ◇ *part praet act* rozciągnąwszy (16).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) i XVIII w.

1. Rozprostować coś zwiniętego, złożonego, skurzonego; *expandere Vulg, PolAnt; extendere, tendere Vulg, Calag; pandere, remittere Mącz; distendere Calag [w tym: co (15)] (17)* : Iezu ienżes iednorękiemu rękę fuchą rozciągnąć kazał. *TarDuch* B3; iefłcże iey rzekł: Rościągni płaścż twoy w ktorym chodzisz/ trzymayże obiema rękoma. Ktora gdy rościągnęła płaścż y trzymála mocno/ námierzyl fześć korcy ięczmieniá *Leop Ruth* 3/15; *BudBib* 4.Reg 19/14; *Strum* B4; *Calag* 56a; [po pułzczaniu krwie [trzeba] trzymać go [konía] ná chłodnym wietrze wwiązawfzy vzdá wzgorę/ ták iżby głowę y fzyię co nabárziew rozciągnął *Cresc* 1571 535].

W przeciwstawieniach: »skurczyć, stulić ... rozciągnąć« (2): *Mącz* 88d; Bo ręká [tj. dłoń] iefli iá fkurczyfz/ iefli iá też rościągniefz/ przedfię ręká musi być zwaná. *RejZwierc* 146v.

Zwroty: »namioty rozciągnąć« = o wojsku: zatrzymać się (1): Ztądeś pod Chełm ciągnął/ Y támeś fwe woienne namioty rozciągnął *KochJez* B3v.

»żagle rozciągnąć« (1): *Pandere vela, Zagle rościągnąć. Mącz* 275b.

Przen (3) :

Zwrot: »rozciągnąć proporce, chorągwie« = rozpanoszyć się, dokonać bezprawia [szyk zmienny] (2:1): bo iuz wnet [czart] rościągnie fwe chorągwie/ á okaże rządu fwoie. *RejPos* 115, 320v; czym proporców pánftwa fwego [cesarz turecki]/ ták iákoby chciał/ rozściągnąć nie może *OrzJan* 7.

a. *Przeciągnąć w poprzek z jednego boku do drugiego [co] (4)* : dofyc im [rzemieślnikom] iefł przed mieyfłcem niebefpiecznym rościągnąć fznur *GroicPorz* mm3; *Leop Iob* 38/5; [Na ulicy jakiej [...] rozściągną żagiel wielki dla słońca i dżdza *DiarPeregr* 56].

rozciągnąć od czego do czego (1): rościągnąwfzy fznur od Bórty do Bórty idżisz z miarą podle fznura *Strum* F2v.

Przen (1) : Et funes extenderunt in laqueum: iuxta iter [...]. Powrozy na fidło rozciągnęli podle drogi *WróbŻołt* 139/6.

2. Przygotować do tortur, przywiązując do czegoś unieruchomione, napięte ciało [w tym: kogo (8)] (9) : [Dioklecjan] rzekł: áby Witufa y Modeftá y Krefcencyá ná kátowniey rościągniono/ y bito/ y żelázmi tárgano. *SkarŻyw* 553, 328.

rozciągnąć na czym (3): Y kazał iá drugi raz ná palu rościągnąć/ y ciáło ná niey rzezác *SkarŻyw* 21, 125, 151.

a. O Chrystusie ukrzyżowanym (4) :

rozciągnąć czym (1): gdy cię okrutnie powrozami rościągęli/ według długości y szerokości krzyża twego *LatHar* 292.

W porównaniu (1): A tako go rozciągnawłfy iako strunę na lutni/ wielkim gozdziem ku krzyżu przybili. *OpecŻyw* 139v.

Zwrot: »na krzyżowym drzewie rozciągnąć« (1): Przy vkrzyżowaniu/ frodze go na krzyżowym drzewie rościągiono/ y okrutnie do niego przybito. *LatHar* 319.

Przen [co] (1) : Iezu [...] ienżes byl ná krzyżu dlá mnie okrutnie rozciągnion [...]. Dáy mi wślytki członki/ ij fily ciełné/ ij duśfe moié ku chwále twé święté rozciągnątz *OpecŻyw* 140.

3. Rozszerzyć (4) :

a. Rozsuwając krawędzie; przen (1) :

Zwrot: »rozciągnąć [naprzeciwko komu] paszczekę« (1): ktorzy rozciągnawłfy náprzeciwko mnie/ páłfczki swoie rádzi by iá [chwałę bożą] zelżyli *RejPs* 162v.

b. Rozszerzyć powierzchnię (między innymi ciągnąc a. kując) [w tym: co (2)] (3) : Productilis, Co kował ná nákowálniey rościągął. *Mącz* 324d; *KuczbKat* 390; A czo z grochu nie doye káwálcá łoniny/ [...] Rościągawłszy zá piecem wnet łkornie łmáruie. *RejZwierc* 241v.

4. Rozsmarować (3) : Ta [!] małciá pomazuy cieniuchno na te zmażę/ to ieft tak rościegni iakoby plałtrzyk na miełtczu zmazanem. *FalZioł* V 117v.

rozciągnąć co na czym (1): Też galbanum rozciągnąć na chułtcze iakoby plałthr á przyłóżyć *FalZioł* V 71v.

rozciągnąć na co (1): á to iuż będziefz miał plałtr/ ktorego wziáwłszy toché [!] rościagni na zamełz/ á przyłóż na łtwardziáłą łledzionę *FalZioł* III 33d.

5. Umieścić gdzieś coś płaskiego i szerokiego, rozpostrzeć, rozesać; extendere Vulg, PolAnt, Modrz [w tym: co (14)] (15) : Wdzień gorący rościągął chłodny obłok nád niemi *RejPs* 155v; *LubPs* Yv.

rozciągnąć na czym (3): łukno zyelone/ Rościągiono ná łtole *RejWiz* 109; [Kambises] kazał z niego [przekupnego sędziogo] łkorę odrzeć á rościągąć ná łtolcu gdzye łędzya łiadał *BielKron* 114; *ModrzBaz* 88v.

a. O Bogu: stworzyć niebo i ziemię (10) :

rozciągnąć gdzie (1): niebo łprawiwłfy zwielką rołtropnołcyá/ ziemię nád wodámi rościągął *RejPs* 203.

W porównaniach (5): Ale Dawid prorok łwiadczy iż rozciągnął prawi pan Bog niebo iako łkorę. *GlabGad* L8, X5v; *WróbŻołt* 103/3; Y połtáwił to widome niebo/ iáko łklep wyłoki/ y rościągął ie iáko łtablice ábo łksięgi áby wnie przyłzły człek páłtrzał [...]. rościągął ie iáko łpiękny łkobierzec háłftowány drogiemi łkámełmi [!] y perlámi/ łtakiemi rozłliczney łświáłtołści gwiazdámi/ y łpromiełmi złotemi *SkarŻyw* 258.

Zwrot: »rozciągnąć niebiosá (a. niebo)« = *extendere coelum(-os) Vulg, PolAnt* [szyk zmienny] (7): *GlabGad* L8; *Extendens coelum ficut pellem [...]* A niebos rozciągnął iako łskorę *WróbŻołt* 103/3; *LubPs* X5v; ktorzy łtánowi łświáł łmádrołciá łwą/ á rozumem łwym rozciągnął niebiołá. *BudBib Ier* 10/12; *CzechRozm* 5, 9, 9v.

6. *Podnieść ramiona lub skrzydła, rozłożyć na boki, też zapewne w górę i do przodu; expandere Vulg, Mącz, PolAnt; spargere Vulg; elevare, extendere PolAnt [co] (25) :*

Zwroty: »rozciągnąć na krzyżu« (2): *RejPos* 106; *ktoryś od fzołtey godziny aż dodziewiątey/ rościągnowłzy ná krzyżu ręce/ żywo wiśiał LatHar* 309.

»rozciągnąć ręce« (1): *álić oto oná miłośnicá á náložnicá iego/ leży przede drzwiami/ rościągnowłzy ręce ná progę [sparsis in limine manibus]. Leop Iudic* 19/27.

»rozciągnąć ręce« [w geście modlitewnym] [w tym: *k(u) komu (=Bogu) (2), k czemu (1) = expandere manus Vulg; extendere palmas PolAnt (4): Expandi manus meas ad te: [...] Rościągnowłzy ręce moje ktobie panie boże WróbŻołt* 142/6, [tt3]; *RejPos* 342; *Potym ftánał Solomon przed ołtarzem Iehowy/ [...] y rościągnowłzy ręce fwe kniebu. BudBib* 3.Reg 8/22.

»rozciągnąć ręce« [w tym: *na krzyżu (2)*] [o *Chrystusie ukrzyżowanym*] (5): *Czo vkażał y ná krzyżu/ rościągnowłzy ręce ná wzytek fwiát RejPos* 130, 106, [136]v; *ArtKanc* D8v; *LatHar* 309.

»rozciągnąć rękę [nad czym]« [aby uczynić cud z mocy bożej] (1): *rzekł Pan Moizeszowi/ [...] A ty podnieś ławkę fwą/ á rościęgni rękę fwą [extende manum tuam] nád morzem/ y rozdwoi fie BibRadz Ex* 14/16.

»rozciągnąć skrzydła (a. skrzydełka)« = *elevare alas PolAnt; expandere alas Mącz (3): RejWiz* 43; *A Cherubinowie rościągnowłzy fkrzydła fwoie podniefli fie od ziemi BibRadz Ez* 10/19; *Mącz* 275b.

Przen (11) :

Zwroty: »rozciągnąć rękę« [o *Bogu: ukarać, zesłać zło*] [w tym: *na kogo (1), nad kim (1)*] (5): *TarDuch A5v; RejPs* 108v; *Nád gniewem nieprzyacioł mych rościęgniesz rękę twoię LubPs* dd6v; *RejPos* 205v; *Rościęgni rękę fwoię/ á każ vtępować/ Tym/ co zwykli ná me złe/ fwe śidla gotować. GrabowSet P2v.*

»rozciągnąć rękę« [o *Bogu: zesłać łaski*] (1): *A gdy rościęgniesz ffczodrobliwą rękę fwoię/ każde zwierzę będzie vbłogollawione wpotrzebach fwoich RejPs* 214.

»rozciągnąć ręce« [w geście rozpacz] (1): *Rozciągnął Syon ręce fwoie [Expandit ... manus suas]/ nie máłz ktoby iá poćiełsył Leop Thren* 1/17.

»rozciągnąć skrzydła [na co]« = *czynić zło (1): lękay fie á karz fie niewierniku/ ktoryś rościągnowłzy fkrzydła fwoie ná vpadek niewinnego RejPos* 127v.

»rozciągnąć skrzydła [nad czym]« [o *Bogu: ukarać, zsyłając zło*] (1): *Oto iako orzeł wynidzie/ y przyleci/ á rozciągnie fkrzydła fwe [expandet alas suas] nád Bocrą/ á ferce mocarzow Edomfkich będzie dnia onego/ iáko ferce niewiálty boleiącey. BudBib Ier* 49/22.

»rozciągnąć skrzydła« [w tym: *nad kim (1)*] [o *Bogu: zesłać łaskę*] (2): *Rościągnowłzy fkrzydła fwoiey fwiętey wfzechmocności Nośił ie [przodków Izraela] ná ramionách fwych w ich káždey trudności LubPs* gg4; *Rościęgni nád námi fkrzydła twoie/ ábyfmy pod one od fmoká tego vćiekli LatHar* 590.

7. *Rozstawić, zająć czymś miejsce; przen; extendere Vulg, PolAnt; [co] (3) :* *Do ziemi Idumeyfkiey rościągnowłzy both moy Leop Ps* 107/9.

Zwrot: »rozciągnąć sidło, sieć« = *extendere rete PolAnt [szyk zmienny] (1:1): WróbŻołt* 116v; *Abowiem rościągnowłzy fprzećiwnik moy fieć fwoię wydawiając ná mię przed tobą fwiadectwo wyfćępkow moich RejPs* 57v; [*BibRadz Ps* 139/6].

8. Rozrosnąć się szeroko w gałęzie; przenie; extendere PolAnt [co] (5) : Zoná iego będzie podobna ku winney máćicy która po domu iego rościągnie latorośli swoie *RejPs* 195v.

W porównaniach (2): RejPos 126v; [*Mądrość mówi:*] Iam rościągnęła gałęzi moje iako Terebint/ á gałązki moje są gałązki chwały i łalki. *BudBib Eccli* 24/18.

Zwrot: »szYROKO rozciągnąć« (2): Wdżeczne [!] gałązki swe sYROKO rościągnęła [*winnica Pańska*] *LubPs* S3v; gdiż ták sYROKO ná wzytek swiát rościągnął nád nim [*kąkol, tj. czart, nad wiernym*] liście swoie á latorośli swoie. *RejPos* 54.

9. Sformować wojsko w długi lub szeroki szereg [kogo, co] (4) : Poštáwili co przednieyzy lud ná práwey stronie swoiey/ [...] á z lewey strony sZYKOWÁLI lud náprzek y rozciągnęli iako rozen *BielSpr* 21v, 22v.

Zwroty:»rozciągnąć szeroko« (1): pierwszy vff ieznych [*Skanderbeg*] rościągnął sZEROKO ná czele *BielKron* 244v.

»rozciągnąć wszERZ i wzdŁUŻ« (1): ROku 1289. woysko Litewskie [...] do ziemie Sambiyfkiey w Prufiech wtárgnęło/ [...] á rościągnąwzy wSZERZ y wzdŁUŻ zagony swoie/ wielkimi łupami obciążeni [...] bez odporu odciągnęli *StryjKron* 370.

»rozciągnąć zagony« [*szyk zmienny*] (1): *StryjKron* 370; [[*Kiejstut*] Z Tatarami i z Rusią zagony rozciągnął, A pod Oltellzberg [...] podciągnął. *StryjPocząt* 286].

10. Nadać czemuś większy zakres, powiększyć, nasilić [w tym: co (7)] (8) : Abowiem iáwnie káždy bÁczyć może/ iáko nie sŁużnie tę władzÁ Biskup Rzymfki z swoimi násládowniki rościągnął *WujJudConf* 151, 84v.

a. O terytorium (6) :

rozciągnąć dokąd (2): Orchánes wtory Krol Turecki [...] dziwną swą fortuną [...] krolestwo ku Helefpontowi áż do brzegow morzá Euxińfkiego rościągnął. *BielKron* 239v. *Cf rozciągnąć skąd dokąd, Zwrot.*

rozciągnąć dokąd [=jak daleko] (1): Ná kray swiátá rościągnę z Sionu wielkiego WładzÉ krolestwá twégo *KochPs* 170.

rozciągnąć skąd dokąd (1): Bałakłai Soltan Cárz Hordy Zawolfkiey [...] rościągnął moc swoię od Morzá Kálfpiyfkiego [...] áż do morzá Czarnego *StryjKron* 280.

Zwrot: »rozciągnąć sZYROKO« [*w tym: [dokąd]*] (1): Tim ci Polfka urosła/ a granice swoie Rozciągnęła sZYROKO miedzy morza dwoie. *KochSat* A2v; [*StryjKron* 13].

Przen (2) : Od Czyrkas [...] wyłfzey rzeki Dniepru/ leży nád táz rzeką Kaniow zamek fiedm mil/ s Kaniowá do Kiowá ómnaście mil/ wzgorę idąc theyże rzeki/ [...] od Kijowá záfię do Modzyrá wzgorę idąc iest mil 30. [...] Potym do Mogilewá dwádzieściá y pięć mil/ s thąd do Orfze sZeść mil/ tho ták tá rzeká Dniepr rościągnęła Kfięstwo Litewskie [*tj. Księstwo Litewskie rozciąga się po Dniepr*] *BielKron* 437.

rozciągnąć kogo [= czyje ziemie] (1): *BibRadz* I 5d marg cf *Szereg*.

Szereg: »albo rozwieść albo rozciągnąć« (1): Bog Iáphetá niechay rozmnaża miłóściwie (*marg*) Albo rozwiędzie/ álbo rościągnie. [...] (–) *BibRadz Gen* 9/27.

11. Poddać swemu oddziaływaniu [co] (17) : *RejPos* 7v; *Włtań/ á rościągni fwoy fąd fprawiedliwy/ A vznay/ kto z nas praw ielt/ á kto krzywy KochPs* 50, 170.

rozciągnąć na kogo (2): *Załz ná wyeki nád námi twoy froggi gnyew będye/ Izalż ná wffe narody rofcyągnyełz gi wlfędzye. LubPs* T; *SiebRozmyśl* A3.

rozciągnąć nad kim (12): gdy by nád wlfytkiem chciał rościągnąć frogofć ręki twoiey rázem by fie wlfytko wniwecz obroćiło. *RejPs* 153, 193; iż on możnieyfy Hetman Pan twoy ftanie mocno przy thobie/ á rościągnie nád tobą [...] możność Boftwá fwoiego. *RejPos* 79, 7v, 24, 26v, 198v, 315, 341; Pan obawaiąc fie aby [*pustelnik*] fie był tám nie wzgorzyl á iżby nie muiał był rościągnąć iákiego fądu fwego nád nim/ kazał go ziąć w niewinności iego s fwiátá tego *RejZwierc* 175v; *ArtKanc* N18; *GrabowSet* V4.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (1) :* promittere, Rościągnąć/ dáleko fcięgąć. *Mącz* 226d.

*** *Dubium (1) :* Wierz mi iż y to nie głupiec/ Co go to zową pan kupiec. Przyczyni ten fobie wagi/ Y łokciem rościągnie fzragi [= *wieszaki*]. *RejZwierc* 234v.

Synonimy: 1. rozdziergnąć, rozłożyć, rozpiąć, rozpostrzeć, rozpuścić, rozstawić, rozszerzyć, roztoczyć, rozwinąć.

Formacje współrdzenne cf CIĄGNAĆ.

Cf ROZCIĄGLY, ROZCIĄGNIENIE, ROZCIĄGNIONY

KW, (LWil)